

ПРОФЕСИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ НА ВОСПИТУВАЧИТЕ – БИТЕН УСЛОВ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНАТА РАБОТА СО ДЕЦАТА КОИ ИМААТ ПРЕЧКИ ВО РАЗВОЈОТ

Соња Величковиќ

Висока струковна школа за воспитувачи – Алексинац,
Република Србија
svelickovic.sv@gmail.com

УДК: 373.2.011.3-051: 005.963] : 376-056.36(497.11)

Апстракт

Воспитно-образовниот систем во глобални рамки е една од најзначајните сегменти во секое успешно и развиено општество во светот. Во услови на реформа на воспитно-образовниот систем, се менува улогата, позицијата и функцијата на воспитувачите во предучилишните организации. За да можат да одговорат на новите барањата кои пред нив ги поставува предучилишната организација и општеството во условите на глобализацијата, потребно е да се континуирано професионално усовршуваат. Во овој труд ќе му посветиме внимание токму на професионалниот развој на воспитувачите во доменот на унапредувањето на инклузивноста на предучилишните организации. Авторот укажува на потребата за планска и системска поддршка на воспитувачите за ефикасна реализација на инклузивните програми во системот на предучилишното воспитание и образование преку концепцијата на акредитираните програми во програмскиот каталог за Стручно усовршување на вработените во образованието во Р.Србија. Станува збор и за некои пропусти во системот на стручното усовршување на воспитувачите во свертата на инклузивното образование, а понудени се и смерници и препораки за надминување на истите.

Клучни зборови: професионален развој, инклузивни програми, воспитувач, предшколско воспитание и образование

Вовед

Во текот на деведесетите години од минатиот век, образовната политика на ЕУ го истакнува концептот на доживотно учење и континуирано усовршување како еден од клучните инструменти за успешно соочување со општествените промени. Континуираното стручно усовршување претставува составен и задолжителен дел на професионалниот развој на воспитувачот кој подразбира стекнување на нови и усовршување на постоечките компетенции, а во поново време и за работа во инклузивно опкружување.

Образовните системи во голем број земји реформирани се последните години во склад со инклузивните принципи. Интензивирани се расправи за потребите на секое дете, без дискриминација и сегрегација, овозможувајќи му квалитетно образование од најраната возраст. Промовирање на вредноста на инклузивното образование ја наметнува потребата за јакнење на капацитетите на воспитно-образовните институции и компетенциите на стручните кадри кои во нив делуваат.

Да се биде инклузивен практичар не значи (само) висок резултат на финалниот испит или знаење на точниот одговор кога се поставува прашањето на инклузивното

образование. Процесот на инклузијата во детската градинка во голема мера зависи од воспитувачкиот кадар кој треба да биде едуциран да го препознае развојниот потенцијал кај децата на предучилишна возраст, а од друга страна и да биде оспособен да теоретските познавања ги спроведе во практиката.

Јазот меѓу теоријата и практиката, како и меѓу едукацијата на воспитувачите и реалноста во предучилишните организации постојано се идентификува во дискусиите што се водат за професионалниот развој на воспитувачите. Не е доволно само да се предава за филозофијата на инклузивното образование или да се зборува за важноста на инклузивното образование. Трансферот на знаењето е успешен само ако во секојдневната практика на воспитувачите се вградат нови компетенции, вештини и знаења, нови сфаќања и гледишта. Сè што ќе научат воспитувачите треба да се поврзе на начини што на крајот го поддржуваат процесот на инклузија. Она што ја прави разликата во реалниот живот во детската градинка не е тоа што го знаат воспитувачите или во што веруваат, туку што тие прават или се способни да прават во својот реален работен контекст.

Работата со деца кои имаат пречки во развојот бара активирање на специфични групи сфаќања, ставови, вештини и знаења и компетенции, како и примена на соодветни методи и процеси и не се базира само на изолирани способности. Рамката за инклузивни практики ги зема компетенциите идентификувани во профилот на инклузивни наставници (Европска агенција, 2012) и ги проширува во практики.

За да може воспитувачот да ја развива инклузивната практика треба да му се обезбедат најоптимални услови за работа. Но, вреди да се запрашаме: Каква е реалната ситуација во практиката кога станува збор за имплементација на инклузијата во предучилишните организации?

Спремноста на развиените земји за прифаќање и инклузивно образование на децата со потешкотии во развојот во предучилишниот систем започнува уште во текот на формалното образование на идните воспитувачи и дополнително образование на кадрите кои веќе работат во такви услови, со однапред конкретизирани материјално-технички услови (Vandenbroeck, Urban, 2011), за разлика од Србија каде што знаењето за децата кои имаат пречки во развојот е на информативен степен кај многу дипломирани воспитувачи, а да не зборуваме кај оние воспитувачи кои го завршиле своето образование пред 30-тина години. Во многу земји, што не случај и со Србија, за вакво занимање се настојува да се привлечат лица со поголеми способности и мотивација (Vizek-Vidović, 2009), затоа што тоа априори претставува и квалитетно вложување во воспитанието и образованието и тоа од предучилишното до повисоките степени на образованието.

Инклузивната практика во Р. Србија

Инклузивното образование (ИО) е најголемиот предизвик со која се соочија просветните работници од 2000. година, кога започнаа опсежни реформи во образовниот систем во Србија.

Инклузивниот модел на предучилишното воспитание и образование претставува составен дел на реформата на воспитно-образовниот систем во Р. Србија и актуелен проблем кај скоро сите воспитувачи кои во процесот на неговата имплементација се затекоа неспремни, со никакви или минимални стручни компетенции и минимална

стручна помош од нецелосните стручни служби во детските градинки, а доста често и семејствата на децата со пречки во развојот.

Практиката во нашиот воспитно-образовен систем покажа дека ја превзедовме инклузијата како светски тренд без претходна анализа на можностите и потребите и во таа насока планирање на човековите, материјалните и финансиските ресурси неопходни за обезбедување поддршка на децата со посебни образовни потреби, како и без адекватна стручна поддршка (дефектолог, психолог, педагог) и дидактичко-методички пристап на наставниците/воспитувачите.

Повеќето истражувања (Вилотиќ, 2014; Гутвајн, 2015; Ивановиќ, 2015; Томиќ, 2015) укажуваат дека воспитувачите не се доволно подготвени да овозможат или поттикнат активно учество на децата со пречки во развојот. Денешните воспитувачи се среќаваат со мнозинство на тешкотии во реализацијата на инклузивната настава кои имплицитно влијаат на нивните ставови. Тие тешкотии првенствено се однесуваат на нивната недоволна информираност и компетентност за идентификација, опсервација и едукација на децата со пречки во развојот, архитектонска неприлагоденост на предучилишните организации, голем број на деца во групата, непостоење на континуирана поддршка односно тим кој ќе се бави со следење на потребите на детето и пружање на неопходна поддршка (асистентен програм), недостаток на стални едукации на воспитувачите и стручните соработници.

Инклузивни програми во Каталогот на програми за стручно усовршување на вработените во воспитно-образовните институции

Добро организиран систем за професионален развој на воспитувачите подразбира квалитетно следење и вреднување на програмите за стручно усовршување.

Посета на акредитираните програми за стручно усовршување е една од компонентите за професионалниот развој на воспитувачите (*Правилник за стручно усовршување и стекнување на знаења на наставниците, воспитувачите и стручните соработници*, 2015).

За поефикасна реализација на програмата за стручно усовршување на вработените во воспитно-образовните институции Министерството за просвета, наука и технолошки развој, во соработка со Заводот за унапредување на воспитанието и образованието, секоја година, почнувајќи од учебната 2006/2007⁵⁴ година, издава *Каталог на програми за стручно усовршување на вработените во образованието*, класифицирани во неколку области (Величковиќ, 2014), како званичен документ, од каде вработените во образованието избираат програми за своето усовршување, и истиот треба да претставува операционализација на образовната политика во доменот на унапредување на квалитетот на работата на просветниот кадар во воспитно-образовните институции. Со одлука на Владата на Р. Србија 14.08.2003. година формирани се *Регионални центри за професионален развој на вработените во образованието*, кои имаат функција на следење на понудата и побарувачката на семинарите во регионот и следење на ефектите од примената на програмите во практиката.

⁵⁴ Од учебната 2012/2013. год. *Каталогот на програмата за стално стручно усовршување на наставниците, воспитувачите, стручните соработници и директори се одобрува на две години*

Една од областите во програмските каталог поред останатите е и образованието на децата/ученици со посебни потреби. Анализата на акредитираните програми за област ИО во *Каталогот на програми за стручно усовршување на вработените во образованието* почнувајќи од учебната 2006/2007 вклучително и најновиот Каталог на програма за учебната 2016-2018.година, што ја направи авторот за потребите на овој труд (Табела бр.1) укажува дека континуирано се зголемува нивниот број.

Табела бр.1 Акредитирани програми за област Инклузивно образование

Учебна година	Вкупен број на акредитирани програми	Број на акредитирани програми за област Инклузивно образование
2006/2007	173	12
2007/2008	360	15
2008/2009	571	24
2009/2010	840	46
2010/2011	826	53
2011/2012	921	58
2012/2014	1002	65
2014/2016	1277	77
2016/2018	919	56

За жал и покрај големата понуда на програми од областа на ИО, во моментот не постои систем на следење и евалуација на ефектите на стручното усовршување на воспитувачите, односно не постојат механизми во образовниот систем за проверка што од наученото се применува во воспитно-образовната практика (Павловиќ&Вујачиќ, навод Величковиќ, 2014), а со самото тоа не постои и следење на ефектите на Инклузивните програми. Пред се, постоечкиот систем на следење и вреднување на акредитираните програми подразбира само тоа да после реализацијата на програмата, воспитувачите пополнуваат евалуациони ливчиња, а авторите и реализаторите на програмите пишуваат извештаји. Ова ни говори дека во нашиот систем не постои ефикасен професионален развој на воспитувачите во функција на унапредување на инклузивната практика во предучилишните организации. Без следење и поддршка на воспитувачите за примена на наученото од страна на организаторите и реализаторите на обуката, како ни без заедничко дејствување на сите фактори вклучени во процесот на професионалниот развој на воспитувачите во областа на работа со деца кои имаат пречки во развојот, промените нема да заживеат и постанат дел на секојдневната работа на воспитувачот. Ако имаме добар систем на следење на примената и евалуација на Инклузивните програми, секако дека нивната реализација ќе биде поквалитетна, а со самото тоа и децата со развојни потешкотии ќе добијат подобра системска поддршка и прифаќање во сите сфери на општествениот живот.

Заклучок

Професионално компетентниот и современ воспитувач, кој перманентно стручно се усовршува, има моќ и способност, да ги имплементира своите знаења во практичната работа со предучилишните деца, создавајќи предуслови за создавање детски градинки кои ги исполнуваат сите атрибути – современи воспитно-образовни институции, како прво скала во воспитно-образовниот процес.

Креирање на услови за инклузивен воспитно-образовен процес во детската градинка бара менување на улогата и дидактичко-методичкиот пристап на воспитувачите, што од друга страна изискува на промени во високото образование во поглед на развојот на општите и специфичните компетенции на идните воспитувачи. Во Р. Србија има многу педагошки факултети и струковни школи за образование на воспитувачи кои дури и немаат модули за инклузивно образование, како важен предуслов за подобра подготовка на идните воспитувачи за имплементација на инклузивната политика во детската градинка. Промовирање на вредностите на инклузивното образование ја наметнува потребата за јакнење на капацитетите на воспитно-образовните установи и компетенциите на стручниот персонал кои во нив делуваат:

Пред се неопходно е:

- Адекватна и добро испланирана обука и поддршка на воспитувачите во текот на нивната работа со децата кои имаат развојни потешкотии;
- Осмислување на мотивациони мерки за поддршка на воспитувачите кои своите позитивни искуства од практиката можат да ги насочат во нивните програми за стручното усовршување во областа на инклузивното образование;
- Воспоставување на институционална форма/рамка на напредување, наградување или друг облик на вреднување на трудот и работата на воспитувачите, како би се одржал ентузијазмот, квалитетот и висока мотивираност за работа со деца кои имаат развојни потешкотии;
- Да се унапредува соработката помеѓу предучилишните организации и посебните институции во кои работат стручњаци кои ќе им помогнат на воспитувачите и стручните соработници во работата со децата кои имаат пречки во развојот;
- Континуирана едукација на постоечкиот кадар али и припрема на студентите на педагошките факултети и високите струковни школи за примена и реализација на дидактичко-методички инклузивни пристап во секојдневната педагошка пракса;
- Покренување иницијатива према образовните институции за осмислување на заеднички активности за јакнување на идните воспитувачи да посpremно и посигурно ја развиваат инклузивната практика во детската градинка (вклучување на практичари во наставната работа со студентите, презентации на практичарите, учество на студенти во истражувањата на инклузивната практика;
- Ускладена законска регулатива, администрација и документација;
- Развивање профил на инклузивни воспитувачи по примерот на високо развиените европски држави.

Предучилишните организации мораат што поскоро да ја менуваат својата практика, а на тој пат прва инстанца е менување на воспитувачите, а потоа и појасни дефинирани работни задачи и работни задолженија на поедини стручни соработници, со иницијална теза, дека на децата кои имаат пречки во развојот повеќе им треба конкретно стручно-терапевтска помош, а не само прифаќање, кое е често пати само формално и декларативно. Јасно е дека се потребни поголеми напори за да може сите воспитувачи да бидат подготвени за инклузивна практика.

Литература

1. European Agency for Development in Special Needs Education (2012). (Едукација на наставниците за инклузија. Профил на инклузивни наставници) Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers. Odense: European Agency for Development in Special Needs Education.
2. Гутвајн, Н. (2015). Проблеми у реализацији инклузивног образовања из перспективе наставника основне школе, *Инклузија у предшколској установи и основној школи*, Институт за педагошка истраживања, Београда; Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Сремска Митровица и Филозофски факултет Универзитета у Љубљани.
3. Ивановић, М. и Ивановић, У. (2015). Латентна структура ставова васпитача према предшколској установи, *Инклузија у предшколској установи и основној школи*, Институт за педагошка истраживања, Београда; Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Сремска Митровица и Филозофски факултет Универзитета у Љубљани.
4. *Каталози програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника*. Завод за унапређивања образовања и васпитања, Република Србија.
5. *Правилник о сталном стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника*, ("Сл. гласник РС", бр. 86/2015).
6. Томић, М. (2015). Инклузивно васпитање из перспективе васпитача, *Инклузија у предшколској установи и основној школи*, Институт за педагошка истраживања, Београд, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Сремска Митровица и Филозофски факултет Универзитета у Љубљани.
7. Vandenbroeck, M., Urban, M. (2011). "Poteba za kompetentnim sustavima: otkrića i preporuke evropskog istraživačkog projekta: Djeca u Evropi". Zajednička publikacija mreže evropskih časopisa, III, br6, str7-9. Zagreb: Korak po korak.
8. Vizek Vidović, V. (2009). *Planiranje kurikuluma usmjerenog na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika. Priručnik za visokoškolske nastavnike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
9. Величковић, С. (20014). Професионални развој васпитача у функцији унапређивања квалитета припремног предшколског програма, *Педагошка стварност*, бр. 1, стр.103-112.
10. Вилотић, С. (2014). Улоге и компетенције наставника у инклузивном процесу, *Нова школа* бр. IX (1), стр. 76-89.
11. *Закон о основама система образовања и васпитања* ("Службени гласник РС", бр. 72/2009).